

К 65

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
Сумський державний університет

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
на тему "Підприємництво"
курсу "Основи бізнесу"
для студентів економічного факультету
всіх форм навчання

ЗАТВЕРДЖЕНО
редакційно-
видавничою
радою
університету.

н/з

ПРОТОКОЛ № 3 від 09.09.1999 р.

Бібліотека
Сумський державний університет
БІБЛІОТЕКА
Читальний зал I

Суми Вид-во СумДУ 1999

Сумський державний
університет
БІБЛІОТЕКА

Тема 1 СУТНІСТЬ ПІДПРИЄМНИЦТВА

1. Сутність та функції підприємництва.
2. Фактори підприємницької активності.
3. Передумови та умови існування підприємництва.
4. Права, обов'язки і відповідальність підприємця.
5. Державна підтримка підприємництва.

1 Сутність та функції підприємництва

Підприємництво – це тип господарської поведінки підприємців щодо організації розробки, виробництва і реалізації благ з метою отримання прибутку та соціального ефекту.

Сутність підприємництва більш глибоко розкривається через його основні функції: творчу, ресурсну, організаційну.

Творча функція передбачає сприяння генеруванню та реалізації нових ідей, здійсненню техніко-економічних, наукових розробок, проектів, що пов'язані з господарським ризиком.

Ресурсна функція полягає в тому, що підприємництво націлене на найбільш ефективне використання з точки зору досягнень науки, техніки, управління і організації виробництва матеріальних, трудових, фінансових та інформаційних ресурсів.

Організаційна функція спрямована на поєднання ресурсів виробництва в оптимальних пропорціях, здійснення контролю за їхнім використанням.

Сутність підприємництва розкривається у виявленні новаторської, ініціативної, самостійної діяльності.

Мета підприємництва розкривається у виявленні новаторської, ініціативної, самостійної діяльності.

Мета підприємництва зводиться, з одного боку, до одержання прибутку або особистого доходу в результаті не якихось кон'юнктурних справ, а точного розрахунку, а з іншого – до найбільш ефективного використання чинників виробництва, намагання реалізувати творчі потенції.

2 Фактори підприємницької активності

Справжнє підприємство можна втілити в життя за умови економічної свободи людини, права вибору діяльності для реалізації своїх потенцій, а також персональної економічної

відповідальності за результати роботи, наслідком якої може бути прибуток або банкрутство.

У табл. 1 наведено фактори, що зумовлюють активність, самостійність та ініціативність суб'єктів господарювання.

Таблиця 1 – Фактори підприємницької активності

Макроекономічні	Мікроекономічні
1 Інституційні, пов'язані з забезпеченням гарантій підприємництва, відкритістю доступу та можливістю входження до цього виду діяльності на основі інфраструктурного забезпечення	1 Наявність необхідних знань, освіти, ділових зв'язків, професійної підготовки
2 Економічна політика країни – підтримка підприємництва на загальнодержавному рівні	2 Наявність сприятливих соціально-економічних та організаційних умов здійснення підприємництва
3 Напрямки державного регулювання підприємництва та їх співвідношення з ринковою саморегуляцією	3 Взаємодоповнення і взаємодія власницької та новаторської функцій підприємництва
4 Наявність і стан конкурентно-ринкового середовища, форми реалізації права власності на засоби виробництва, вироблюваний продукт і дохід	4 Можливості прояву здібностей до підприємницької діяльності в різних сферах і формах господарювання
5 Способи регіональної підтримки та регулювання підприємництва	5 Націлювання на досягнення успіху, мотивація праці та винагорода залежно від кінцевих результатів
6 Місце підприємницького сектора в економічній системі, в соціальних орієнтирах розвитку суспільства	6 Форми самовираження творчо-продуктивних якостей індивіда у підприємницькій діяльності

3 Передумови та умови існування підприємництва

Підприємництво як явище господарського життя завжди розвивається у певному соціально-економічному та історичному

середовищі. Саме тому для його безпосереднього відтворення необхідні певні передумови (рис. 1).

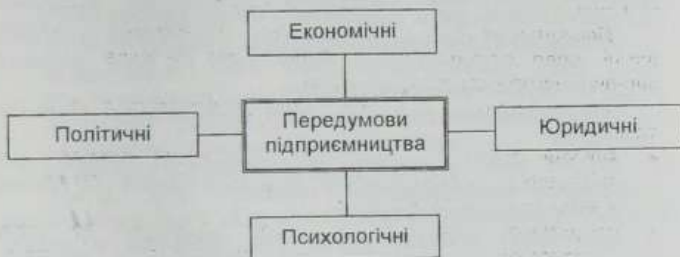

Рисунок 1 – Передумови підприємництва

Економічні передумови підприємництва полягають у тому, щоб у суспільстві функціонували багатосуб'єктні (приватні, колективні, державні, кооперативні) власники. Це сприятиме свободі підприємницької діяльності, можливості на свій страх і ризик приймати рішення про використання майна, продукції, прибутків, вибір господарських контрагентів. Тому шлях створення економічних передумов підприємництва в Україні – роздержавлення і приватизація власності, демонополізація господарств.

Політичні передумови підприємництва передбачають створення у країні сприятливого політичного клімату для підприємництва. Це можливо завдяки розробці та здійсненню стабільної політики в країні. Вона має гарантувати усім господарюючим суб'єктам гарантії щодо збереження їхньої власності, виключення можливостей націоналізації, експропріації. Владні структури повинні захищати всі види власності, а також створювати сприятливий підприємницький клімат, проводячи відповідну податкову, кредитну, митну та іншу політику.

Юридичні передумови підприємництва ґрунтуються на законодавстві, нормативних актах, розроблених у країні. Останні мають створити для всіх учасників ринкових відносин однакові "правила гри", тобто надати однакові права і повну свободу, не допускати втручання органів державного управління у

господарську діяльність будь-якого суб'єкта, за винятком законодавчо обумовлених випадків. Отже, мова йде про те, що підприємці можуть діяти "самостійно", "вільно" в межах закону.

Психологічні передумови полягають в позитивній суспільній думці щодо підприємництва. Якщо цього не буде, розвиток підприємництва стримуватиметься.

Підприємницька діяльність може здійснюватися лише за таких умов:

- вільний вибір діяльності на добровільних засадах для здійснення підприємницької діяльності майна та коштів юридичних осіб та громадян;
- самостійне формування програм діяльності та вибір постачальників і споживачів вироблюваної продукції, встановлення цін відповідно до законодавства;
- вільне наймання працівників;
- залучення і використання матеріально-технічних, фінансових, трудових, природних та інших видів ресурсів, використання яких не заборонено або не обмежено законодавством;
- вільне розпорядження прибутком, що залишається після внесення платежів, встановлених законодавством;
- самостійне здійснення підприємцем-юридичною особою зовнішньоекономічної діяльності, використання будь-яким підприємцем належної йому частки валютної виручки на свій розсуд.

4 Права, обов'язки і відповідальність підприємця

Підприємець – суб'єкт, що поєднує у собі новаторські, комерційні та організаторські здібності для пошуку та розвитку нових видів та методів виробництва, нових благ та їхніх нових якостей, нових сфер застосування капіталу.

У науковий обіг поняття "підприємець" увів на початку XVII сторіччя французький економіст Р.Кантільйон. Він зарахував до підприємців людей, готових прийняти на себе ризик заради можливості отримати прибутки. Це був перший етап розвитку теорії підприємництва. Значний внесок у розвиток теорії на цьому етапі зробили представники німецької класичної школи Й.Тюнен та Г.Мангольд, а також американський економіст Ф.Найт.

На другому етапі розвитку теорії підприємництва увага приділялася інноваційності підприємницьких дій. Американський економіст Й.Шумпетер узагальнив найхарактерніші риси діяльності підприємця:

- пошук і розвиток нового блага або нової якості того чи іншого блага;
- освоєння нового ринку збуту;
- одержання нового джерела сировини або напівфабрикатів і запровадження нового методу виробництва;
- здійснення відповідної реорганізації.

Третій етап розвитку підприємництва відображає зосередження уваги на особистих якостях підприємця. Яскравий внесок в розвиток цього етапу зробили Й.Шумпетер та представники школи економічного аналізу Л.Мізес і Ф.Хайєк.

Для того щоб здійснювати постійний пошук нових способів комбінування ресурсів, потрібно мати відповідні якості: волю і здібності; здатність визначати головні моменти діяльності, "плисти проти течії"; здійснювати вплив на інших результатами своєї діяльності; духовною свободою, витратами сил та енергії.

Четвертий (сучасний) етап теоретичних досліджень підприємництва акцентується на самостійній та незалежній основі ведення діяльності і на внутрішньофірмовому управлінні.

Підприємець в Україні може:

- набувати майнових прав;
- створювати різні види підприємства;
- самостійно формувати господарську діяльність, обирати постачальників, встановлювати ціни і тарифи, вільно розпоряджатися прибутком;
- укладати з громадянами трудові договори на використання їхньої праці і самостійно встановлювати форми, систему і розміри оплати праці;
- отримувати особистий дохід;
- брати участь у зовнішньоекономічних відносинах, здійснювати валютні операції, користуватися державною системою соціального забезпечення та соціального страхування.

Структуру обов'язків підприємця подано на рис. 2.

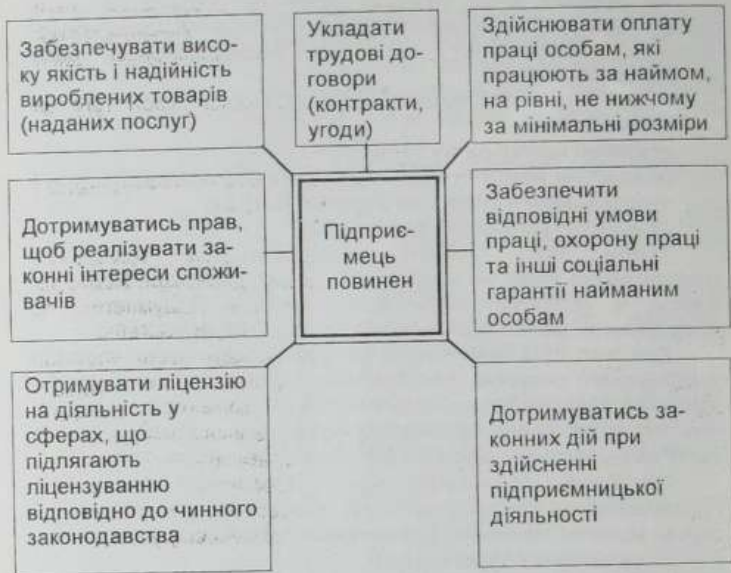

Рисунок 2 – Обов'язки підприємця

Відповідальність підприємця полягає в тому, що він особисто відповідає:

- за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю;
- за охорону навколишнього середовища;
- за дотримання заходів щодо техніки безпеки;
- за охорону праці;
- за виробничу гігієну і санітарію;
- за будь-які завдані шкоду та збитки.

5 Державна підтримка підприємництва

Важливою умовою формування та розвитку підприємництва є гарантії та підтримка з боку держави. Держава має надавати економічну, матеріально-технічну та організаційну підтримку (рис. 3).

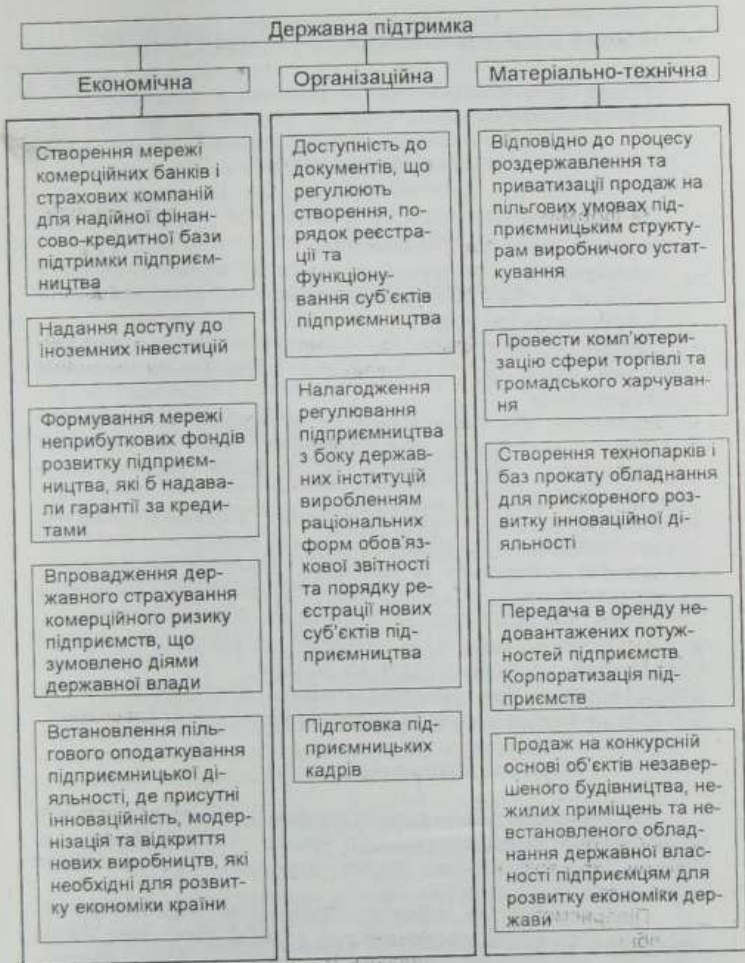

Рисунок 3 – Державна підтримка підприємництва

Тема 2 ВИДИ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ПІДПРИЄМСТВ

1 Види підприємництва.

2 Види підприємств.

1 Види підприємництва

За формами власності та організацією можна виділити такі основні види підприємництва:

- *індивідуальне* – засноване на приватній власності фізичної особи та її праці (фермери, ремісники, які не застосовують постійно найману працю);
- *сімейне* – ґрунтується на приватній власності громадян-членів однієї сім'ї з можливістю використання найманої робочої сили;
- *приватне, або партнерське*, – зі створенням юридичної особи з обмеженою відповідальністю (малі підприємства, товариства, кооперативи, як правило, користуються найманою працею);
- *акціонерне* – засноване на власності акціонерів (власники цінних паперів – індивідууми, юридичні особи);
- *орендне* – береться за відповідну плату на певний час у користування, що дає йому право бути власником результатів праці, доходів та розпоряджатися майном;
- *колективне (народне)* – засноване на власності трудового колективу на майно, продукцію, доходи;
- *інноваційне* – ґрунтується на інтелектуальній власності;
- *спільне* – створюється об'єднанням майна різних власників.

2 Види підприємств

Сучасна структура економіки України призвела до наявності різноманітних форм підприємств, які можна класифікувати за такими критеріями, як: форма власності, розмір, сфера діяльності.

Підприємства за *сферою діяльності* поділяються на виробничі, фінансові, посередницькі, страхові. Наприклад, банки збирають вільні кошти і надають їх у кредит, а біржі сприяють прискоренню обороту капіталу, поєднуючи виробників і покупців.

За формою власності підприємства поділяються на підприємства одноосібного володіння, товариства, корпорації та державні підприємства.

Одноосібне володіння – підприємство, в якому майно належить одному суб'єкту, що самостійно веде справу, отримує весь дохід і несе відповідальність за ризик від бізнесу.

Товариство (партнерство) – форма організації бізнесу, що застосовується на об'єднанні (пайовому, дольовому) майна різних власників.

Розрізняються такі види партнерства:

- повне товариство;
- товариство з обмеженою відповідальністю;
- командитне товариство.

У повному товаристві учасники несуть відповідальність за роботу фірми в розмірах як свого внеску, так і своїх особистих коштів. Найчастіше статус повного товариства використовують невеликі фірми у сфері професійних послуг (юридичних, аудиторських, медичних тощо).

У товариствах з обмеженою відповідальністю майнова відповідальність партнерів не перевищує суми, яку вони внесли при створенні товариства. Такі партнерства характерні для фірм, зайнятих здійсненню будівельних проєктів, розробкою природних ресурсів, операціями з нерухомістю та іншими видами діяльності в капіталомістких сферах.

У командитних товариствах частина членів об'єднується за принципом повної відповідальності (дійсні члени – комплементарі), а частина – за принципом обмеженої відповідальності, майнова відповідальність яких поширюється лише на внесок у капітал товариства (командитори). Право голосу мають лише дійсні члени товариства. В Україні ця форма партнерства використовується для можливості маневрувати ресурсами підприємств, а в розвинених державах – як засіб акумуляції капіталу.

Корпорація – форма сучасного підприємства, що утворюється об'єднанням на пайових (дольових) засадах засобів своїх членів і належить до товариств з обмеженою відповідальністю, оскільки кожний акціонер відповідає за свої зобов'язання лише власним капіталом.

Державні підприємства засновані на державній власності, яка має два рівні: загальнодержавний і комунальний.

На загальнодержавних підприємствах майном і комерційно-виробничою діяльністю розпоряджається вищий орган державної влади.

Комунальні підприємства є власністю адміністративно-територіальних одиниць влади, які використовують їхній потенціал у своїх власних інтересах.

Усі види підприємств за формою власності мають свої переваги і недоліки (див. табл. 2).

Таблиця 2 – Переваги і недоліки підприємств, розподілених за формою власності

Вид підприємства	Переваги	Недоліки
Одноосібне володіння	<ol style="list-style-type: none"> 1 Економічна самостійність 2 Свобода і оперативність дій 3 Високий безпосередній стимул до ефективного виробництва 4 Низькі організаційні витрати 5 Простота утворення 	<ol style="list-style-type: none"> 1 Недостатність власних фінансових ресурсів для швидкого розширення виробництва 2 Труднощі в отриманні кредитів 3 Багатовимірність обов'язків власника 4 "Життєвий цикл" фірми може бути обмежений роками життя хазяїна
Товариство (партнерство)	<ol style="list-style-type: none"> 1 Великі фінансові можливості внаслідок об'єднання капіталів 2 Розширеність джерел фінансування та кредиту 3 Досконале управління в результаті розподілу управлінських функцій між партнерами 4 Простота утворення 	<ol style="list-style-type: none"> 1 Розходження в інтересах партнерів 2 Розходження в поглядах на ведення підприємницької діяльності

Продовження таблиці 2

Корпорація	<p>1 Всі зобов'язання покладаються на корпорацію, а не на акціонерів (їх відповідальність обмежена розміром вкладу)</p> <p>2 Висока ліквідність</p> <p>3 Можливість будування довгострокових планів</p> <p>4 Немає обмеження "життєвого циклу" фірми</p>	<p>1 Необхідність розголошення фінансового стану, що на руку конкурентам</p>
------------	--	--

За розміром підприємства поділяються на малі, середні та великі.

Малі підприємства мають кількість працюючих 15-200 чол. залежно від галузі або виду діяльності. Ці підприємства відіграють важливу роль у ринковій економіці, визначаючи темпи економічного розвитку. Вони забезпечують: структурну перебудову економіки; свободу ринкового вибору; додаткові робочі місця; реалізацію інновацій; формування основи середнього класу; стримування монополізму.

Середні підприємства здійснюють виробництво невеликої і стійкої номенклатури виробів у значних кількостях. Вони швидко реагують на кон'юнктуру ринку, що надає їм певних переваг перед малими і великими підприємствами. Ці переваги полягають у тому, що малим підприємствам не завжди вистачає коштів для застосування науково-технічних досягнень, а великим – мобільності для переналадження виробництва.

Великі підприємства виготовляють масову продукцію стабільного асортименту, що значно зменшує витрати на виробництво, дає змогу знижувати ціни на неї. На цих підприємствах зосереджено виробництво наднових наукомістких галузей, які спеціалізуються на виготовленні комп'ютерів, роботів тощо. Вони здійснюють великомасштабне фінансування у розробку науково-технічних проектів.

Тема 3 ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦТВА

- 1 Моделі розвитку підприємництва.
- 2 Сутність державного регулювання підприємництва.
- 3 Напрямки державного регулювання підприємництва.

1 Моделі розвитку підприємництва

Залежно від механізмів активізації підприємницької діяльності відрізняють дві сучасні моделі розвитку підприємництва: державно-корпоративну і приватнопідприємницьку.

Для перехідної економіки України характерна присутність елементів обох моделей розвитку. Це знаходить прояв у співіснуванні таких форм підприємництва:

а) монопольна форма підприємництва, яка охоплює підприємства, створені в процесі приватизації представниками колишніх владних структур. Ці підприємства мають значний статутний капітал, полегшений доступ до ресурсів та кредитів, вихід на зовнішні ринки;

б) комерційна форма підприємництва, найбільш поширена в сучасних умовах. Ці підприємницькі структури орієнтовані на отримання максимального прибутку за будь-яку ціну. Ці підприємницькі структури виникли переважно на базі використання державної установи;

в) різні форми малого підприємництва, серед яких за характером діяльності виділяються два види: суто посередницька (торгівля, фінансові операції, дрібний сервіс тощо) і творчо-продуктивна, пов'язана з комерціалізацією нововведень, науково-технічних розробок, інновацій.

Стосовно розглянутих форм підприємництва потрібен диференційований підхід: для першої форми – застосування антимонопольних заходів через стимулювання конкуренції; для другої – створення умов для виробничого зростання, переорієнтація інтересів способом застосування правового контролю, стимулювання використання прибутку на цілі розвитку; для третьої необхідна державна підтримка для усунення перепон на шляху її розвитку.

2 Сутність державного регулювання підприємництва

Підприємницька діяльність значною мірою залежить від наявної системи управління, форм і методів державного регулювання економіки. Питання регулювання підприємництва нерозривно пов'язані з питанням формування сприятливих умов для його розвитку. Це пояснюється тим, що підприємство є найбільш вразливим сектором економіки щодо таких факторів, як циклічні коливання, фінансові обмеження, інфляційний тиск, надмірні податки, невизначеність результатів багатьох нововведень за конкуренції великих державних структур або корпорацій змішаного державно-приватного типу.

Державне регулювання поєднує такі методи регулювання:

- адміністративно-розпорядчі;
- обмежувальні;
- стимуляційні;
- фінансово-економічні.

Доцільно враховувати стадіальність перехідного періоду – проходження в змішаному, послідовно-паралельному порядку таких двох етапів:

- етап трансформаційного спаду, який характеризується розгортанням кризових явищ, втратою традиційних важелів управління економікою, нерозвинутістю ринкової інфраструктури, недосконалістю конкуренції, переважанням монополістичних тенденцій і, нарешті, поступовою появою ознак ринку;

- етап структурних зрушень, на якому відбувається створення конкурентно-ринкового середовища, визначаються пріоритетні сфери й галузі народного господарства, взаємодія яких із найбільш слабкими підрозділами економіки втягує останні у виробництво конкурентоспроможної продукції. На цьому етапі виникають об'єктивні передумови для формування державної політики підтримки й розвитку підприємства на засадах селективного відбору напрямків діяльності підприємницьких структур, підпорядкування їй задоволенню соціальних потреб.

Для першого етапу характерним є втручання держави в розвиток підприємництва не на базі органічного поєднання ринкового та державного регулювання, а переважно на основі використання змішаних, перехідних управлінських структур. Використання макроекономічних чинників не має послідовного характеру, спрямоване на переважання методів прямого, позаекономічного регулювання, що пояснюється намаганням

зберегти весь наявний потенціал, без урахування потреб його структуризації відповідно до ринкових потреб. Тільки на другому етапі відбувається поступове зростання ролі опосередкованих методів ефективного використання підприємницького, інноваційного потенціалу. Отже, для етапу трансформаційного спаду, на якому зараз знаходиться економіка України, пріоритетного значення набувають дія мікроекономічних факторів, економічна політика держави щодо підприємництва.

Органи державного управління будують свої відносини з підприємствами, використовуючи:

- податкову й фінансово-кредитну політику, в тому числі встановлення ставок податку і процентів із державних кредитів, податкових пільг, цін і правил ціноутворення, цільових дотацій, валютного курсу, розмірів економічних санкцій;
- державне майно і систему резервів, ліцензії, концесії, лізинг, соціальні, екологічні та інші норми і нормативи;
- науково-технічні, економічні та соціальні республіканські й регіональні програми;
- договори на виконання робіт і поставок для державних потреб.

Державне регулювання переслідує різні цілі, серед яких можуть бути:

- запобігання зростанню цін;
- стримування або стимулювання виробництва певних товарів;
- вилучення додаткових коштів до державного бюджету;
- запобігання значній диференціації доходів.

Побудова сучасного механізму регулювання підприємницької діяльності базується на виконанні певних принципів. По-перше, це ефективність дії механізму. Регулювання повинно сприяти добробуту населення, вирішенню на цій основі соціальних питань і не бути дорогим для держави. Другий принцип – справедливість. Вона повинна сприяти забезпеченню рівноправності усіх без винятку об'єктів підприємницької діяльності. У поєднанні з відповідальністю за дотримання законодавства як органами державного регулювання, так і їх працівниками це дозволить зробити даний механізм послідовним, ввести такі принципи, як відповідальність і послідовність. Останнім принципом виступає простота. Правові акти мають бути зрозумілими за змістом, легкими у виконанні.

Наведені принципи знайшли правове відображення в Указі Президента України "Про усунення обмежень, що стримують розвиток підприємницької діяльності" від 03.02. 1998 р. У ньому підкреслюється, що дерегулювання є одним з пріоритетних напрямків реформування державного управління економікою. Під дерегулюванням слід розуміти сукупність заходів, спрямованих на зменшення втручання державних органів у підприємницьку діяльність, усунення правових, адміністративних, економічних і організаційних перепон у розвитку підприємництва.

За організації підприємницької діяльності необхідно не тільки знати цілі державного регулювання, а й уміти аналізувати основні макроекономічні показники, їхню динаміку, визначати вплив кожного макроекономічного показника на формування загального економічного середовища.

Аналізуючи макроекономічні показники, підприємець може зробити певні висновки про стан економічної кон'юнктури, зумовлений циклічним характером розвитку, економічними коливаннями. Причини циклічності пояснюються по-різному. Але більшість економістів вважає, що циклічні коливання викликані змінами сукупної пропозиції та сукупного попиту, а головною детермінантою циклу є зростання капіталовкладень, попит на інвестиції.

Циклічний характер відтворення пов'язаний із структурними кризами (відповідного перевиробництва або недовиробництва), з "малими циклами", "довгими хвилями", "великими циклами". Останні пояснюються необхідністю змін технологічного способу виробництва, викликаного обмеженістю ресурсів.

3 Напрямки державного регулювання підприємництва

Існує чотири основні напрямки регулювання підприємництва з боку держави (див. рис. 4).

Організаційно-адміністративний напрямок регулювання підприємництва містить в собі правове (законодавче) регулювання, інфраструктурне забезпечення, формування організаційної структури підтримки й регулювання. Так, ще в 1991 р. було створено Державний комітет України із сприяння малим підприємствам і підприємству, а в подальшому на його базі сформувався окремий підрозділ Мінекономіки України. Значний внесок у розроблення законодавчих і нормативних актів щодо регулювання підприємництва вносять комісія Верховної

Ради України з питань економічної реформи та управління народним господарством, відділ із питань власності й підприємства Кабінету Міністрів України, Союз промисловців і підприємців України, інші недержавні об'єднання – спілки, асоціації, навчальні центри тощо.

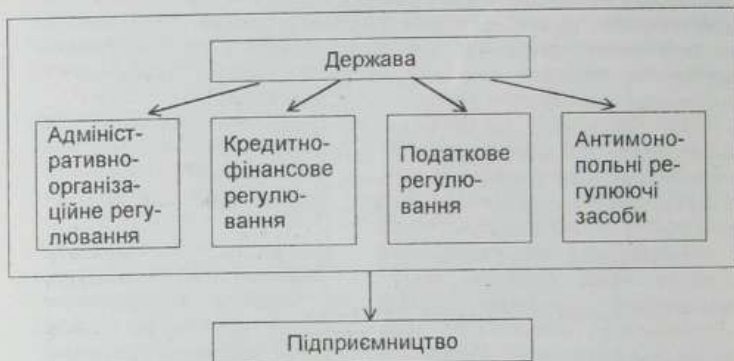

Рисунок 4 – Напрямки державного регулювання підприємництва

Центральним органом виконавчої влади, який за сучасних умов забезпечує формування й реалізацію державної політики у сфері розвитку й підтримки підприємництва, є Державний комітет з питань розвитку підприємництва України. Правові завдання цього органу – узагальнення практики застосування законодавства з питань підприємницької діяльності та її ліцензування, підготування пропозицій, спрямованих на його удосконалення. Крім того, він сприяє розвитку малого підприємництва, системи його консультативної та інформаційної підтримки; готує пропозиції впровадження і вдосконалення механізмів фінансово-кредитної підтримки підприємництва та підтримки його зовнішньоекономічної діяльності; координує систему підготовки й перепідготовки кадрів і т. ін.

Головною рушійною силою підприємництва в сучасній ринковій системі виступає конкуренція, яка забезпечує функціонування основних ринкових регуляторів (ціни, рівня прибутку, цін на ресурси та ін.), а також здійснення відбору найбільш ефективних, пристосованих до потреб ринку капіталів,

змушуючи товаровиробника постійно здійснювати інноваційні дії. При цьому підприємець має відрізнити монополістичну ситуацію на ринку, пов'язану з концентрацією виробництва на рівні підприємств, від ситуації, коли пропозиція концентрується на рівні ринку. У першому випадку відбувається зосередження виробництва на найефективніших підприємствах, які забезпечують найбільшу прибутковість виробництва, у другому – встановлюється контроль над значною частиною ринку.

Для обмеження монополістичних тенденцій у вітчизняній економіці великого значення набуває антимонопольне законодавство, методи якого умовно можна поділити на прямі й непрямі.

Згідно з чинним законодавством України держава забезпечує свободу конкуренції між підприємствами, захищає споживачів від проявів недобросовісної конкуренції та монополізму в будь-яких сферах підприємницької діяльності.

Законодавством України визнані такі види правових порушень:

- зловживання монополістичним становищем на ринку – стан підприємця, чия частка на ринку перевищує 35 %;

- неправомірні угоди між підприємствами – узгоджені дії, спрямовані на встановлення монополістичних цін, поділ ринку, усунення ринку;

- дискримінація підприємств органами влади і управління – заборона створення нових підприємств, примушення підприємств до пріоритетного укладення договорів, позачергового постачання товарів певному колу споживачів, встановлення обмежень щодо окремих підприємств.

Політика стимулювання підприємства має використовувати такі випробувані світовою практикою елементи:

- пільгове кредитування та пряме державне субсидування тільки пріоритетних видів підприємницької діяльності (зокрема інноваційних та орієнтованих на експорт проектів, виробництво нових товарів, що замінюють імпорتنу продукцію, тощо);
- з метою недопущення безглузвих витрат обов'язково треба робити ретельну перевірку фінансового стану підприємницьких структур, аналізувати цілі та одержані результати кожного випадку надання кредитів;

- розроблення механізму персоніфікованої відповідальності державних службовців за ухвалені рішення про надання пільг, кредитів, субсидій тощо.

Державне кредитно-фінансове регулювання підприємства повинно бути спрямоване на те, щоб змусити підприємців обходитися своїми або недержавними капіталами (використання різноманітних форм взаємофінансування, спільних кас, партнерська допомога підприємців, залучення інвестицій приватних осіб).

Вітчизняна практика свідчить, що зовнішнє фінансування підприємництва відбувається в останні роки через Український національний фонд підтримки підприємництва і розвитку конкуренції. Головними об'єктами фінансування були галузі пріоритетного значення – виробництво, переробка зберігання сільгосппродукції (35,9 %), інноваційне підприємництво (18,3 %), виробництво товарів широкого вжитку (9,5 %). Наявні обсяги фінансування підприємництва не задовольняють ні державу, ні підприємців.

Конкретним внеском у розвиток кредитно-фінансової системи можуть бути створення в банківських інвестиційних установах спеціальних фондів фінансування підприємництва, гарантування наданих позик державними й регіональними органами регулювання підприємництва. Джерелами формування таких фондів могли б виступати кошти, що перерозподіляються від підтримки неефективних і збиткових підприємств на користь підприємницьких структур із яскраво вираженою матеріалізацією результатів діяльності.

Для побудови системи оподаткування, адекватної вимогам розвитку підприємництва, необхідно відшукати форми поєднання стимуляційного впливу на загальний стан підприємництва у поєднанні із забезпеченням надійних і достатніх джерел формування коштів державного бюджету. Для цього доцільно встановлювати критерії для граничної межі оподаткування, скорочувати кількість податків за рахунок тих, що не мають вирішального значення для бюджету, надати додаткові пільги для вирішення регіональних соціальних проблем, насамперед, проблеми зайнятості.

Така побудова системи оподаткування відповідала б світовій практиці, орієнтувала підприємство на пріоритетні для держави види діяльності, а в подальшому вела б до зростання податкових надходжень до державного бюджету.

Податкова політика повинна створювати умови для розвитку чи обмеження ділової активності суб'єктів господарювання, для підтримки рівноваги між структурами, які мають різний потенціал конкурентоспроможності.

Існує гранична межа в рівності оподаткування для кожних конкретних умов економічного розвитку. Наприклад, у США законодавчо встановлено граничний рівень податкової ставки на доходи підприємців, який складає 34 %, у Великобританії – 35, Японії та Франції – 42, Швеції – 52, Німеччині – 53. В Україні цей показник становить майже 85 %, що дестимулює творчо-продуктивну, виробничу підприємницьку діяльність, викликає зростання цін і масову несплату податків, зростання "тіньової" економіки.

Навчальне видання

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
на тему "Підприємництво"
курсу "Основи бізнесу"
для студентів економічного факультету
всіх форм навчання

Укладач доцент, канд. екон. наук Н.В. Мішеніна

Відповідальний за випуск
проф., д-р екон. наук Л.Г. Мельник

План 1999 р., поз. 6 Підп. до друку 20.12.99. Формат 60x84/16.
Обл.-вид. арк. 0,76 Тираж 150 прим. Замовлення № 515
Собівартість видання 0-48 грн.

Вид-во СумДУ. 244007, Суми, вул. Римського-Корсакова, 2

"Ризоцентр" СумДУ. 244007, Суми, вул. Римського-Корсакова, 2